

Chương II
CÁC NƯỚC ÂU – MỸ
(Đầu thế kỉ XIX – đầu thế kỉ XX)

Bài 5
CHÂU ÂU TỪ CHIẾN TRANH NA-PÔ-LÊ-ÔNG
ĐẾN HỘI NGHỊ VIÊN

I – MỤC TIÊU BÀI HỌC

Học xong bài này, HS :

1. Về kiến thức

Hiểu biết về :

- Tình hình nước Pháp thời kì Na-pô-lê-ông.
- Chiến tranh Na-pô-lê-ông : diễn biến chính, tính chất và tác động.
- Hội nghị Viên và những thay đổi của tình hình châu Âu.

2. Về kĩ năng

Biết phân tích và đánh giá thái độ của các nước phong kiến trước ảnh hưởng của cách mạng tư sản.

3. Về thái độ

Căm ghét đối với bọn đế quốc gây ra các cuộc chiến tranh.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

Bài này mang tính chất khái quát về tình hình chính trị của châu Âu trong hai thập niên đầu thế kỉ XIX. Sự kiện nhiều, vấn đề phức tạp cần phải làm cho HS nắm được những điều cốt lõi nhất :

- Tại sao các nước châu Âu liên minh với nhau chống lại Na-pô-lê-ông ?
- Tình hình châu Âu từ sau Hội nghị Viên có những diễn biến quan trọng nào ?

III – THIẾT BỊ, TÀI LIỆU DẠY - HỌC

- Lược đồ châu Âu, lược đồ nước Nga.
- Tranh, ảnh có liên quan đến nội dung bài học.

IV – GỢI Ý TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY - HỌC

1. Giới thiệu bài mới

Trong khoảng 20 năm đầu thế kỉ XIX, tình hình chính trị – xã hội châu Âu trải qua rất nhiều biến động. Mở đầu là cuộc chiến tranh Na-pô-lê-ông và kết thúc bằng việc xác lập một trật tự thế giới mới qua Hội nghị Viên.

2. Dạy và học bài mới

Mục 1 – Chiến tranh Na-pô-lê-ông

- Sử dụng lược đồ châu Âu đầu thế kỉ XIX, GV chỉ cho HS biết được những vùng đất của nước ngoài mà quân đội cách mạng Pháp đã đóng giữ trong thời kì đấu tranh chống liên minh phong kiến châu Âu (vùng tả ngạn sông Ranh, Bắc I-ta-li-a...). Đặt câu hỏi cho HS trả lời : Nêu rõ việc tiến quân và chiếm đóng này có ý nghĩa tiến bộ (bảo vệ nước Cộng hoà, giải phóng nông dân khỏi ách thống trị của phong kiến địa phương).

- Sau khi Cách mạng tư sản Pháp thất bại, Na-pô-lê-ông tiến hành cuộc chiến tranh ở châu Âu, tình hình và tính chất chiến tranh đã thay đổi.

GV nêu một số nét về tiểu sử của Na-pô-lê-ông (hoặc hướng dẫn HS về nhà đọc đoạn viết trong SGK và kể lại) ; cần lưu ý các em hiểu đúng về vai trò của Na-pô-lê-ông lúc bấy giờ : Sự xuất hiện của Na-pô-lê-ông ở Pháp vào thời kì này tuy có vẻ ngẫu nhiên, song đáp ứng được yêu cầu của giai cấp tư sản Pháp muốn có "người hùng" để đối phó với thế lực phong kiến và cả quân chúng nhân dân nhằm ổn định tình hình, tạo điều kiện để giai cấp tư sản củng cố và phát triển thế lực của mình. Na-pô-lê-ông là người có tài quân sự, song mưu đồ cá nhân rất lớn...

GV dừng lại ở sự kiện Na-pô-lê-ông lên ngôi Hoàng đế và cho HS tự đọc đoạn chữ nhỏ trong SGK để trả lời câu hỏi : Tại sao nói chính quyền Na-pô-lê-ông tạo điều kiện cho sự phát triển của chủ nghĩa tư bản ? (khuyến khích phát triển công nghệ, thống nhất đơn vị đo lường và chế độ thuế...). Như vậy, Na-pô-lê-ông là hoàng đế nhưng không phải là hoàng đế phong kiến mà là hoàng đế tư sản.

- Về những cuộc chiến tranh sau khi Na-pô-lê-ông lên ngôi Hoàng đế :

Sử dụng lược đồ châu Âu, GV trình bày đường tiến quân và những diễn biến lớn về cuộc chiến tranh Na-pô-lê-ông. Ở đây, cần nhấn mạnh sức mạnh kháng chiến của nhân dân các nước bị chiếm đóng, đặc biệt là cuộc chiến tranh giữ nước vĩ đại của nhân dân Nga năm 1812.

– GV kể tóm tắt cho HS nghe về trận Bô-rô-đi-nô :

Trận Bô-rô-đi-nô xảy ra vào ngày 7 – 8 – 1812, là trận đánh lớn mà Na-pô-lê-ông gặp phải sức kháng cự mãnh liệt của quân Nga và bị tổn thất nặng nề. Quân Nga cũng bị tổn thất lớn, không ngăn nổi quân Na-pô-lê-ông tiến vào Mát-xcơ-va. Với tinh thần hi sinh vì Tổ quốc, nhân dân Mát-xcơ-va đốt cháy thành phố, thực hiện "vườn không nhà trống" để quyết tâm tiêu diệt quân địch. Trước tình hình đó, quân đội Na-pô-lê-ông buộc phải rời khỏi Mát-xcơ-va, rút theo đường Ca-lu-ga đi về phía nam. Dọc đường vì đói, rét, chủ yếu bị quân du kích Nga tiêu diệt, nên đội quân 640 000 người, thuộc nhiều dân tộc của Na-pô-lê-ông bị tan rã và phải rút qua Đức để trở về Pháp. Người anh hùng nổi tiếng của nhân dân Nga trong chiến thắng này là Nguyên soái Cu-tu-dốp.

GV đặt câu hỏi cho HS tự tìm hiểu : Tính chất của cuộc chiến tranh Na-pô-lê-ông. Vì sao quân đội Na-pô-lê-ông thất bại ?

– Cuối cùng, GV trình bày việc phục hưng triều đại Bốc-bông ở Pháp. Quân Đồng minh chiến thắng đã đưa dòng họ Bốc-bông, triều đại trước Cách mạng 1789, lên ngôi. Đó là Lu-i XVIII, em Lu-i XVI – người bị Cách mạng Pháp xử tử. Bọn phong kiến trở lại thống trị đã tiến hành khủng bố khốc liệt nhân dân và những người đối lập. Mâu thuẫn xã hội ngày càng gay gắt. Sự bất bình của quần chúng với chính quyền phong kiến tạo điều kiện cho Na-pô-lê-ông quay về Pháp, tiếp tục cầm quyền thêm 100 ngày nữa. Song quân đội liên minh Anh – Phổ đã đánh bại hoàn toàn Na-pô-lê-ông. Na-pô-lê-ông bị đày ra đảo Xanh Ê-len và mất năm 1821.

Triều đại Bốc-bông được thiết lập lại ở Pháp và bắt đầu thời kì phản động ở châu Âu.

Mục 2 – Hội nghị Viên và tình hình châu Âu

Ở mục này, GV lưu ý hai vấn đề chủ yếu :

+ Kết quả của Hội nghị Viên.

+ Những chuyển biến của tình hình châu Âu từ sau Hội nghị Viên.

– Về Hội nghị Viên, GV nhấn mạnh các ý chính :

+ Mục đích của hội nghị (chia phần giữa các nước thắng trận trong chiến tranh Na-pô-lê-ông).

+ Thành phần hội nghị và hoạt động của nó : Vì sao gọi Hội nghị Viên là "cuộc họp mặt để nhảy múa, tiệc tùng, săn bắn, vui chơi" ? Ai quyết định công việc của hội nghị ?

+ Về kết quả hội nghị, GV trình bày theo SGK, song ở đây cần dành thời gian phân tích âm mưu của các nước lớn muốn "thay đổi bản đồ châu Âu", có lợi cho họ.

– GV dùng hai lược đồ tự vẽ *Châu Âu trước năm 1789* và *Châu Âu sau năm 1815* để trình bày vấn đề cho rõ :

+ Không tính đến quyền lợi, nguyện vọng của nhân dân, các nước thắng trận tự ý lập lại bản đồ châu Âu.

+ Nước Nga được một phần lãnh thổ của Ba Lan (trong đó có Thủ đô Vác-sa-va) và Phần Lan.

+ Anh được chiếm giữ đảo Man-ta – một cứ điểm chiến lược quan trọng ở Địa Trung Hải và một số thuộc địa của Hà Lan như Xây-lan (nay là Xri Lan-ca), Nam Phi.

+ Đất đai của Phổ và Áo cũng được mở rộng nhiều. Phổ trở thành nước có vai trò chủ yếu trong liên minh đế chế Rô-ma, I-ta-li-a vẫn bị phân chia thành nhiều lãnh thổ khác nhau.

– Trình bày kết quả của Hội nghị Viên, GV giúp cho HS có điều kiện hiểu rõ tình hình diễn ra sau này ở châu Âu như cuộc đấu tranh chống phong kiến chuyên chế, sự thống nhất Đức và I-ta-li-a. Cho HS quan sát bức tranh châm biếm đương thời trong SGK, chú ý khai thác 3 hình ảnh :

+ Thủ tướng Áo Mét-téc-ních (đứng giữa, tay cầm cân) ;

+ Hình ảnh giảm bớt lãnh thổ Pháp, chia xẻ châu Âu ;

+ Hình ảnh nhà quý tộc phong kiến Pháp ở phía dưới tấm bản đồ châu Âu : thể hiện việc tạo điều kiện cho các thế lực phong kiến trở lại thống trị nước Pháp.

Ngoài ra, GV cần lưu ý HS đây là bức tranh châm biếm, thể hiện suy nghĩ của người đương thời về Hội nghị Viên. Nên đặt câu hỏi để HS phát biểu ý kiến và ý định của tác giả bức tranh này.

– Về tình hình châu Âu sau Hội nghị Viên, GV dựa vào SGK trình bày một số sự kiện cơ bản :

Sự thành lập và hoạt động của "Liên minh Thần thánh". GV cần nhấn mạnh, đây là liên minh của các nước phong kiến mạnh nhất châu Âu lúc bấy giờ gồm

Nga, Áo, Phổ – để chống lại nhân dân. Vì vậy, nó mang tính chất phản động. Sau này, liên minh đã tập hợp, liên kết các nước châu Âu. Nước Anh tư bản chủ nghĩa không tham gia liên minh, nhưng bằng mọi cách đã ủng hộ liên minh này để chống lại những trào lưu cách mạng dân tộc, dân chủ của nhân dân các nước châu Âu.

– Về cuộc cách mạng Tây Ban Nha, GV trình bày theo nội dung trong SGK, song gợi ý cho HS suy nghĩ các vấn đề sau :

+ Vì sao Liên minh Thần thánh đàn áp dã man các cuộc đấu tranh của nhân dân mà phong trào cách mạng vẫn nổ ra ? (điều này chỉ có thể giải thích bằng sự phát triển của chủ nghĩa tư bản châu Âu lúc bấy giờ là xu thế tất yếu không gì ngăn cản và tiêu diệt được).

+ Vì sao cuộc cách mạng lại nổ ra mạnh mẽ ở Tây Ban Nha ? (do truyền thống đấu tranh bất khuất của nhân dân, đặc biệt biểu hiện trong cuộc đấu tranh chống quân Na-pô-lê-ông, do chủ nghĩa tư bản phát triển và đời sống nhân dân ngày càng khổ cực dưới ách thống trị của phong kiến quý tộc).

+ Cuộc khởi nghĩa của nhân dân Tây Ban Nha bị chìm trong biển máu.

Bài tập ở đây chủ yếu là vẽ các lược đồ về Chiến tranh Na-pô-lê-ông, về châu Âu sau Hội nghị Viên (tức là việc phân chia đất đai giữa các nước thắng trận trong chiến tranh Na-pô-lê-ông).

3. Sơ kết bài học

GV lưu ý HS một số sự kiện cơ bản về những diễn biến quan trọng của tình hình châu Âu sau Hội nghị Viên và việc các nước châu Âu liên minh chống lại Na-pô-lê-ông.

4. Gợi ý trả lời câu hỏi và bài tập cuối bài

Câu 1. Nhấn mạnh sự thay đổi biên giới, tiền bồi thường chiến tranh, các nước thắng trận chia nhau đất đai.

Câu 2. Chống Na-pô-lê-ông gây chiến tranh xâm lược, đồng thời cũng để đàn áp phong trào cách mạng.

V – TÀI LIỆU THAM KHẢO

Ý nghĩa chiến thắng Bô-rô-di-nô

Tin tức về trận Bô-rô-di-nô đã làm cho lòng yêu nước trong quân đội và trong nhân dân dâng lên cuộn cuộn. Trong trận này, nhân dân Nga đã biểu dương

trước toàn thế giới ý chí kiên quyết đấu tranh đến giọt máu cuối cùng cho nền độc lập dân tộc của mình...

Quân của Na-pô-lê-ông đã mặt đối mặt với quân Nga, một địch thủ lợi hại mà chúng không thể chiến thắng nổi. Trong khi chiến thắng tất cả các quân đội của các cường quốc Tây Âu và chinh phục các dân tộc ở châu Âu, Na-pô-lê-ông chưa gặp một sức kháng cự nào tương tự như vậy. Nhân dân châu Âu đã nhìn thấy rằng, ở phương Đông có một lực lượng có khả năng đánh tan uy lực đế chế của Na-pô-lê-ông và sẽ giải phóng cho họ thoát khỏi ách xâm lược. Một người thời đó đã viết về trận Bô-rô-đi-nô như sau : "Ta có thể chào mừng thắng lợi của đội quân không những chỉ nổi tiếng của nước Nga mà còn là của toàn thể loài người nữa".⁽¹⁾

Ý nghĩa quyết định và căn bản trong thắng lợi của trận Bô-rô-đi-nô đối với nước Nga là : tư tưởng, tinh thần của quân Nga, chủ nghĩa yêu nước và lòng căm thù quân xâm lược của nhân dân đã được nâng cao.

(Theo : Phạm Hữu Lữ – Phan Ngọc Liên,...
Tư liệu giảng dạy lịch sử thế giới cận đại,
NXB Giáo dục, H., 1985, tr. 71)